

DOI: 10.5281/zenodo.2605363
UDC Classification: 631.11 (477)
JEL Classification: Q01

SUB-SECTORAL AND REGIONAL PECULIARITIES OF AGRICULTURAL PRODUCTION DEVELOPMENT IN UKRAINE

ПІДГАЛУЗЕВІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Oleksii V. Fraier

Institute for Economics and Forecasting of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5468-6026

Email: oleksiyvf@gmail.com

Recieved 03.10.2018

У процесі аграрних трансформацій у вітчизняному аграрному секторі сформувалась багатокладна організаційно-правова виробнича структура. Зміни, які продовжуються в системі відносин власності, землекористування, аграрного виробництва, організаційно-правових форм господарювання позначаються на результативності сільського господарства та реалізації економічних, соціальних та екологічних засад сталого розвитку. Так, впродовж останніх десятиліть в аграрному секторі утвердились різні форми ведення господарської діяльності: фермерські господарства, приватні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства та інші підприємства корпоративного типу (далі – корпоративний сектор). Поряд з ними активно виробляють сільськогосподарську продукцію особисті селянські господарства, які представляють індивідуальний сектор. Зосереджуючись на виробництві трудомісткої сільськогосподарської продукції рослинництва і тваринництва, індивідуальний сектор забезпечує половину валового продукту в країні. Іншу частину забезпечує корпоративний сектор, спеціалізуючись переважно на виробництві продукції рослинництва, зокрема прибуткових експорторієнтованих сільськогосподарських культур. В даному контексті актуальним залишається питання дотримання принципу збереження екологічної рівноваги в умовах монокультурного типу виробництва. Окремі аспекти діяльності господарюючих суб'єктів у сільському господарстві потребують детального розгляду з огляду на необхідність обґрунтування дієвих механізмів її державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В останніх дослідженнях та публікаціях вітчизняних науковців широко розкриваються важливі питання, пов'язані із необхідністю дотримання засад сталого розвитку сільського господарства та вирішення проблем порушення цих засад на державному рівні. У ряді публікацій

Фраєр О.В. Підгалузеві та регіональні особливості розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні. Оглядова стаття.

Охарактеризовано різновекторність спрямування діяльності господарюючих суб'єктів у сільському господарстві. Виявлено сучасні тенденції у зміні структури посівних площ корпоративного сектору під сільськогосподарські культури. Розглянуто особливості вирощування основних товарних культур, зокрема пшениці, кукурудзи та соняшника в регіональному розрізі за 2010-2016 рр. Визначено, що у вітчизняному сільському господарстві відбувається постійне звуження виробничої спеціалізації на основі монокультуризації. Проведено стислий огляд заходів регулювання господарської діяльності фермерів в рамках Спільної аграрної політики ЄС, що можуть бути впроваджені у вітчизняних умовах.

Ключові слова: сталий розвиток, сільське господарство, рослинництво, корпоративний сектор, монокультура, диверсифікація сільськогосподарських культур

Fraier O.V. Sub-sectoral and regional peculiarities of agricultural production development in Ukraine. Review article.

A variety of economic entities activity directions in agriculture was characterized. The present tendencies in changing the structure of crop area in corporate sector are revealed. The features of basic agricultural crops growing, in particular wheat, corn and sunflower seed, are considered in the regional dimension for 2010-2016. It is noted, that in the domestic agriculture there is a continuous narrowing of production specialization based on monoculture. A brief overview of regulative measures of farmers' economic activities within the framework of the Common Agricultural Policy of the EU that can be implemented in domestic conditions are given.

Keywords: sustainable development, agriculture, crop production, corporate sector, monoculture, crop diversification

Бородіної О.М. [1] та [2], Губені Ю.Е. [2], Лопатинського Ю.М. [3], Попової О.Л. [4], Хвеси́ка М.А. [5] та [6], Шубравської О.В. [1] та ін. розглядаються окремі аспекти збалансованого використання природних ресурсів, впливу корпоративного землекористування на розвиток сільських територій, раціонального поєднання індустріального та сімейного типів господарювання, отримання доступу усіх верств населення до економічних вигід від зростання в аграрному секторі тощо. Водночас не всі теоретичні розробки знаходять своє практичне застосування. Потребують подальшого поглиблення науково-прикладні засади переходу сільського господарства на засади сталості.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Актуальною та гострою залишається проблема впливу сучасного аграрного господарювання на сталий розвиток сільського господарства та села. Вирішення даної проблеми передбачає зміщення акцентів у відносинах товаровиробників з природними ресурсами з ресурсовиснажливого, що не відповідає цілям розвитку тисячоліття, на ощадливе з огляду на сучасне техногенне навантаження крупного індустріалізованого монокультурного виробництва, яке все більшою мірою розповсюджується в Україні.

Метою статті є обґрунтування особливостей розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва, що сприятиме подальшій розробці управлінських рішень на державному рівні для забезпечення переходу сільського господарства на засади сталості.

Виклад основного матеріалу дослідження

Україна на світових агропродовольчих ринках позиціонується як потужна аграрна країна. Вітчизняне сільське господарство з огляду на наявний природно-ресурсний потенціал характеризується великими масштабами виробництва. Загальний обсяг сільськогосподарського виробництва в 2016 р. становив 254640,5 млн. грн. У 2016 р. валовий збір зерна склав 66,1 млн т (у 2015 році – 60,1 млн т), соняшнику – 13,6 млн т, картоплі – 21,8 млн т, овочів – 9,4 млн т. Посівні площі – 26775,6 тис. га, в тому числі під зерновими і зернобобовими – 14349,5 тис. га, під технічними культурами – 8656 тис. га [7].

Вітчизняне сільське господарство відіграє важливу роль у глобальному виробництві сільськогосподарської продукції. Наприклад, у структурі світового виробництва агропродовольчої продукції Україна забезпечує близько 10% виробництва зернових культур (з яких лише пшениця та кукурудза становлять 3,6% та 2,3%) і 32% технічних культур (соняшник – 29%, ріпак – 3%) [8].

Україна займає перше місце у світі по виробництву насіння соняшнику, третє – ячменю, сьоме – пшениці, восьме – кукурудзи. З часу активного розвитку корпоративного сектору у сільському господарстві, динаміка збільшення експорту сільськогосподарської продукції засвідчує постійне зростання його обсягів, що репрезентує Україну як вагомий міжнародний постачальник сільськогосподарської продукції та сировини (див. табл. 1).

Таблиця 1. Рейтинг України серед світових виробників за видами с.-г. продукції

С.-г. культури	Роки				
	2000	2005	2010	2014	2017
Пшениця	13	11	11	10	7
Ячмінь	8	7	3	5	3
Кукурудза	19	15	10	5	8
Насіння соняшнику	3	2	1	1	1
Насіння ріпаку	17	14	9	9	6

Джерело: складено автором за матеріалами [8]

Експортні показники засвідчують вагомий вклад вітчизняного аграрного сектору у надходження валютної виручки від продажу агропродовольчої продукції (див. рис. 1). Спостерігається стрімке зростання експорту сільськогосподарських товарів, тоді як вартість імпортованої продукції в останні роки дещо стабілізувалась.

Так, у 2017 році питома вага аграрного сектору у загальному експорті продукції становила 41%. Найбільша частка експорту припадає на продукти рослинного походження та жири (здебільшого рослинні) (див. рис. 2).

Більша частина експортованої сільськогосподарської продукції реалізувалась у вигляді сировини, зокрема зернові (пшениця, кукурудза) та

технічні культури (соя, ріпак, насіння соняшнику). Виключенням є, головним чином, соняшникова олія (5741,7 тис. тон експортовано у 2017 році), що дозволяє Україні контролювати понад половину світового експорту цієї продукції (55%).

Рослинницькі галузі в Україні виробляють 72,7% всієї сільськогосподарської продукції. Під вирощування зернових культур відведено більше половини сільськогосподарських угідь, зокрема ріллі, що дозволяє забезпечити виробництво вагомий частини валової продукції сільського господарства.

В структурі виробництва аграрної продукції сільськогосподарських підприємств питома вага рослинництва становить 78,1%, тваринництва –

21,9% відповідно. Господарства населення виробляють 81% картоплі, 72% овочів, більше половини

м'яса і молока. Сільгоспорганізації виробляють 78% зерна, 55% насіння соняшнику, 76% яєць.

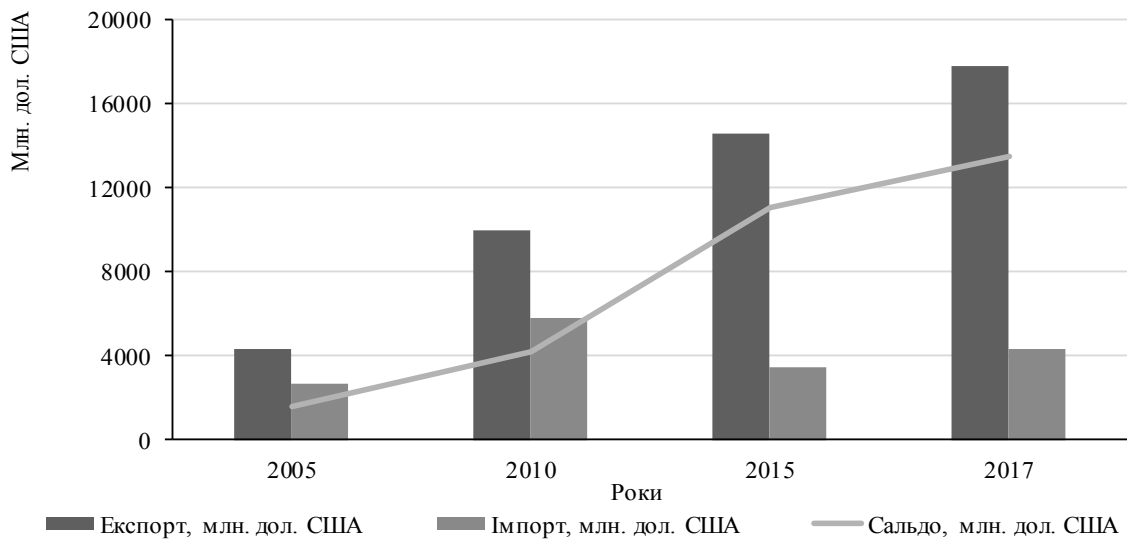

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами, 2005-2017 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [9]

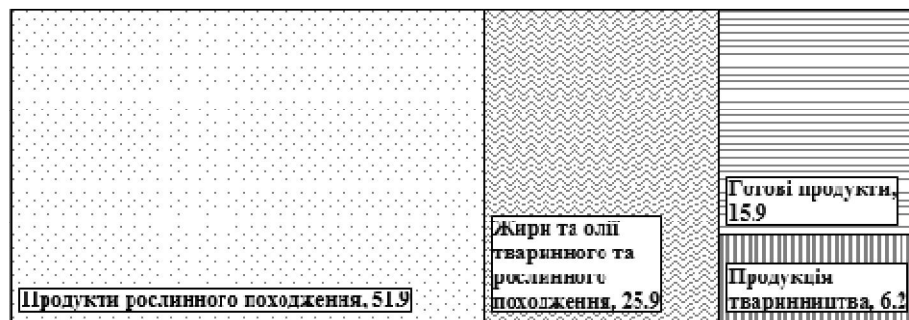

Рис. 2. Структура експорту за групами товарів, 2017 р.

Джерело: складено автором за матеріалами [9]

Валова продукція рослинництва сільськогосподарських підприємств складається із зернових та зернобобових (59,4%) та олійних культур (34%). Цукрового буряку у 2016 році було вироблено близько 13 тис. тон, що дорівнює 3,8% валової продукції рослинництва. В господарствах населення зернові та зернобобові культури становлять 20,8%, овочеві – понад 60% та плодово-ягідні 10,5% (див. рис. 3).

Таким чином, спостерігається відмінність у виробництві сільськогосподарської продукції корпоративного і індивідуального секторів. Трудомісткі культури вирощуються індивідуальним сектором переважно для самозабезпечення. Зернові та технічні культури, виробництво яких базується на використанні масивів сільськогосподарських угідь із застосуванням високо механізованого обладнання, вирощуються корпоративним сектором.

Різновекторне спрямування господарської діяльності, а особливо пов'язані із цим наслідки не можуть не викликати занепокоєння з приводу

подальшого розвитку сільського господарства. Головну увагу слід приділити особливостям вирощування сільськогосподарських культур аграрними підприємствами, оскільки вони є основними користувачами сільськогосподарських земель, на яких ведеться інтенсивне господарювання.

Отже, спеціалізація аграрного виробництва корпоративного сектору, згідно офіційних статистичних даних, полягає у вирощуванні зернових і технічних культур. Зернову групу представляють пшениця, ячмінь, кукурудза та інші культури у незначних обсягах виробництва. Серед технічних культур домінують насіння соняшнику, ріпаку та соя. Зазначені культури спрямовуються як на подальшу переробку так і на продаж у сировинному виді. За рахунок виробництва готової продукції, підприємства забезпечують постачання борошномельної продукції, соняшникової олії, кормів на внутрішній і зовнішній ринки. Також, власна переробка дозволяє формування кормової бази для тваринницьких та птахокомплексів тощо.

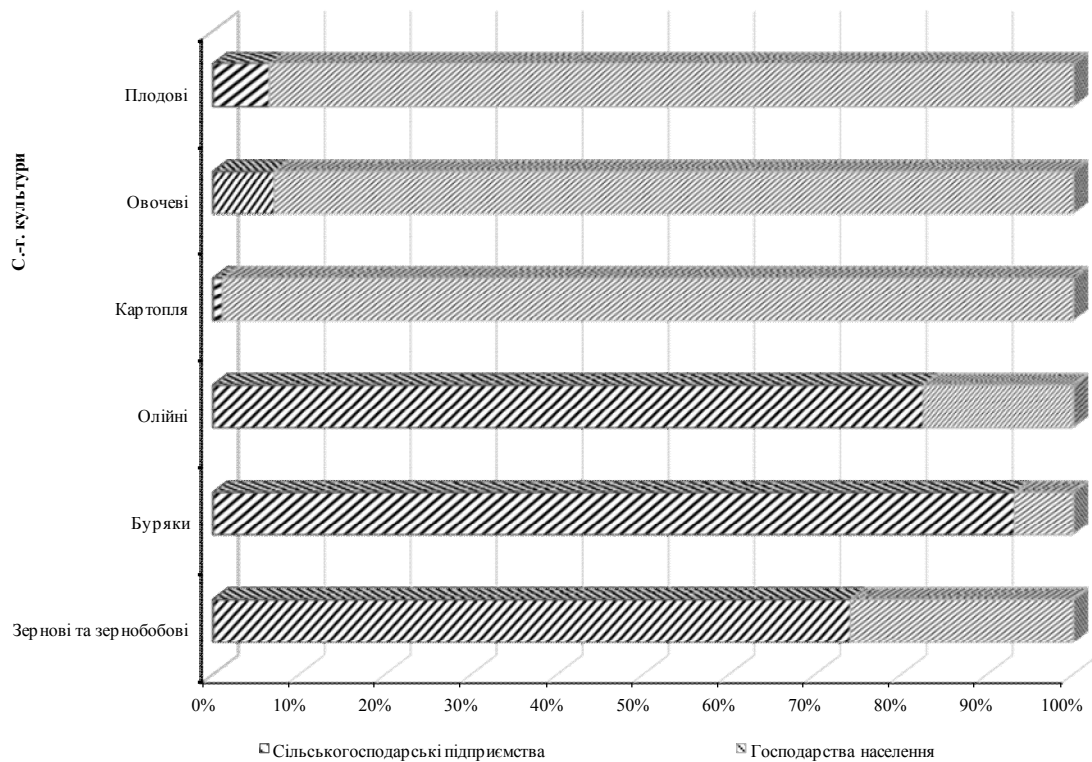

Рис. 3. Структура валової продукції рослинництва за категоріями господарств, 2016 р.

Джерело: складено автором за матеріалами [7]

Останнім часом вітчизняні товаровиробники активно нарощують виробництво саме технічних культур збільшуючи посівні площі, що в першу чергу пояснюється сприятливою ціновою ситуацією, що формується на ринках (див. рис. 4).

Зокрема, частка посівних площі під технічні культури засвідчує тенденцію до зростання за рахунок її зменшення під зернові і зернобобові та інші культури (овочеві, кормові, тощо).

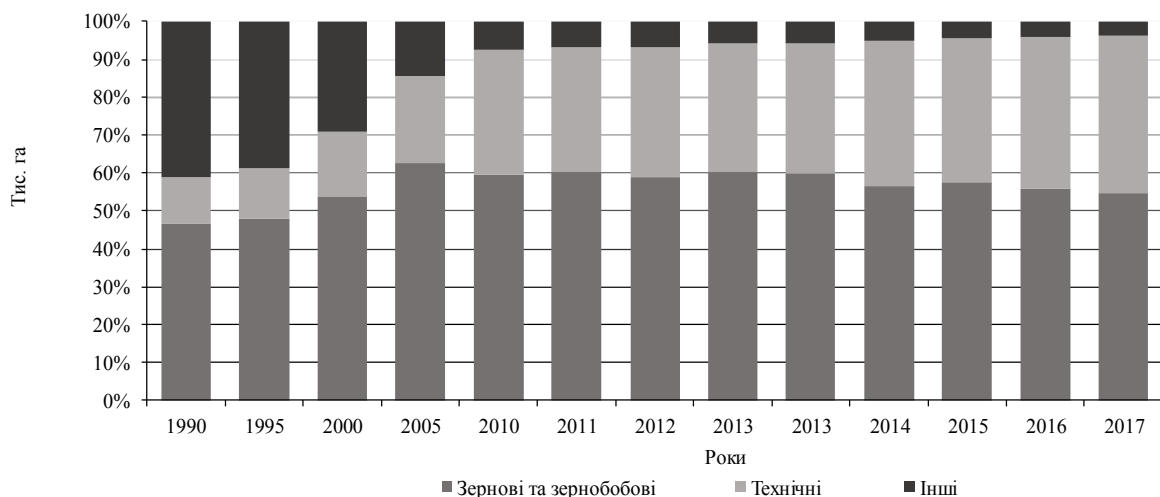

Рис. 4. Посівні площі сільськогосподарських культур у корпоративному секторі, 1990-2017 рр.

Джерело: складено автором за матеріалами [10]

Оскільки, корпоративний сектор у вітчизняному сільському господарстві вирощує переважно товарні «прибуткові» культури, розглянемо особливості вирощування цих культур, зокрема пшениці, кукурудзи та

соняшника. В сукупності вони становлять близько 70% усіх сільськогосподарських культур у сівозміні (див. рис. 5).

Лише в західній частині України виробництво сільськогосподарської продукції більш диверси-

фіковане, що підтверджують порівняно нижчі частки посівів товарних культур у Волинській, Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Рівненській областях. І навпаки, переважна більшість інших областей спеціалізується на вирощуванні зазначених трьох культур, зокрема Луганська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Сумська, Миколаївська та ін.

Безумовно, така популярність товарних культур у вітчизняному сільськогосподарському виробництві зумовлена підвищеним попитом і ціною на світових ринках, що зумовлює

спеціалізацію товаровиробників на вирощуванні цих культур. Посівні площі деяких з них за останні сім років збільшилися більше ніж вдвічі в ряді регіонів (див. табл. 2).

Найбільшу популярність отримав соняшник, що підтверджується стрімким нарощенням посівних площ по всій Україні. У ряді областей частка посівів зросла у понад 5 разів, зокрема у Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій та у понад 2 рази в інших областях.

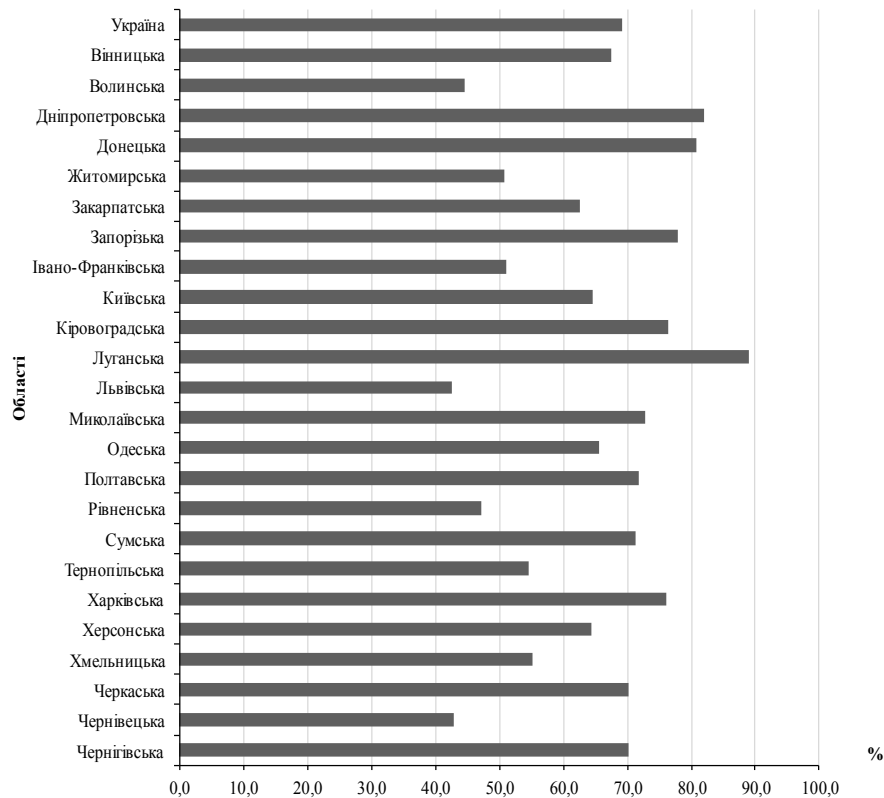

Рис. 5. Питомі ваги основних культур (пшениця, кукурудза, соняшник) у структурі посівних площ корпоративного сектору в регіональному розрізі, 2016 р.

Джерело: складено автором за матеріалами [11]

Таблиця 2. Площі посіву кукурудзи і насіння соняшнику та їх питома вага у загальній посівній площі у корпоративному секторі, 2010 та 2017 рр.

	Роки							
	2010				2017			
	Кукурудза		Соняшник		Кукурудза		Соняшник	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
УКРАЇНА	2102,9	11,2	3512,31	18,7	3470,1	18,2	4863,0	25,4
АР Крим	4,6	0,8	23,08	3,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Вінницька	149,3	12,6	153,74	13,0	294,8	24,4	232,6	19,3
Волинська	9,2	5,0	0,22	0,1	18,1	7,4	15,5	6,4
Дніпропетровська	116,9	8,8	467,08	35,1	136,3	10,6	516,9	40,2
Донецька	40,8	4,6	284,72	31,9	34,1	5,0	262,2	38,2
Житомирська	77,5	15,7	16,46	3,3	136,8	21,1	90,7	14,0
Закарпатська	3,5	14,0	0,58	2,3	13,0	40,2	2,2	6,8
Запорізька	21,5	1,9	388,11	34,4	30,1	2,6	406,6	35,2
Івано-Франківська	15,5	14,8	3,77	3,6	24,9	14,3	31,6	18,1

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Київська	177,1	20,5	64,39	7,4	252,1	27,9	158,5	17,5
Кіровоградська	152,8	12,5	315,74	25,7	306,2	25,3	399,4	33,0
Луганська	39,2	5,4	293,3	40,1	55,1	8,7	292,7	46,3
Львівська	18,4	8,4	0,13	0,1	31,6	8,7	35,0	9,6
Миколаївська	27,6	2,7	285,01	27,7	54,0	5,4	351,8	35,3
Одеська	36,9	2,8	177,91	13,7	79,1	6,0	345,6	26,0
Полтавська	333	25,5	205,8	15,8	488,1	37,4	257,7	19,8
Рівненська	13,6	5,4	2,72	1,1	55,5	20,4	23,6	8,7
Сумська	135,7	16,7	83,42	10,3	305,3	32,3	188,3	19,9
Тернопільська	63,2	12,5	11,84	2,3	91,9	16,2	78,6	13,9
Харківська	150,2	12,9	356,65	30,7	182,9	14,2	403,3	31,4
Херсонська	11,3	1,4	170,7	20,6	23,3	2,7	232,3	27,3
Хмельницька	90	12,1	28,37	3,8	164,5	18,1	145,4	16,0
Черкаська	200	20,6	135,69	14,0	314,0	33,2	188,4	19,9
Чернівецька	14,2	12,2	3,9	3,4	11,6	9,7	13,1	11,0
Чернігівська	201	25,5	38,97	4,9	366,8	35,2	191,0	18,3

Джерело: складено автором за матеріалами [11]

Збільшення посівних площ під товарні сільськогосподарські культури і зростання урожайності відобразилось на їх виробництві і, порівняно із 2010 роком, у 2016 році в ряді регіонів валовий збір цих культур зріс у декілька разів (див. рис. 6, 7, 8).

Найбільше зростання виробництва пшениці відбулось у західних регіонах країни, де приріст виробництва у 2016 р. порівняно до 2010 р.

становив близько 200%. У Харкові помітне значне зростання виробництва з 333,5 тис. т. у 2010 р. до 1646,8 тис. т., що є одним з кращих показників по країні.

Аналогічна ситуація із виробництвом кукурудзи, виробництво якої збільшилось понад 100% у більшості областей. По всій території країни спостерігається нарощення виробництва, а в деяких областях валовий збір підвищився від 2 до 4 разів.

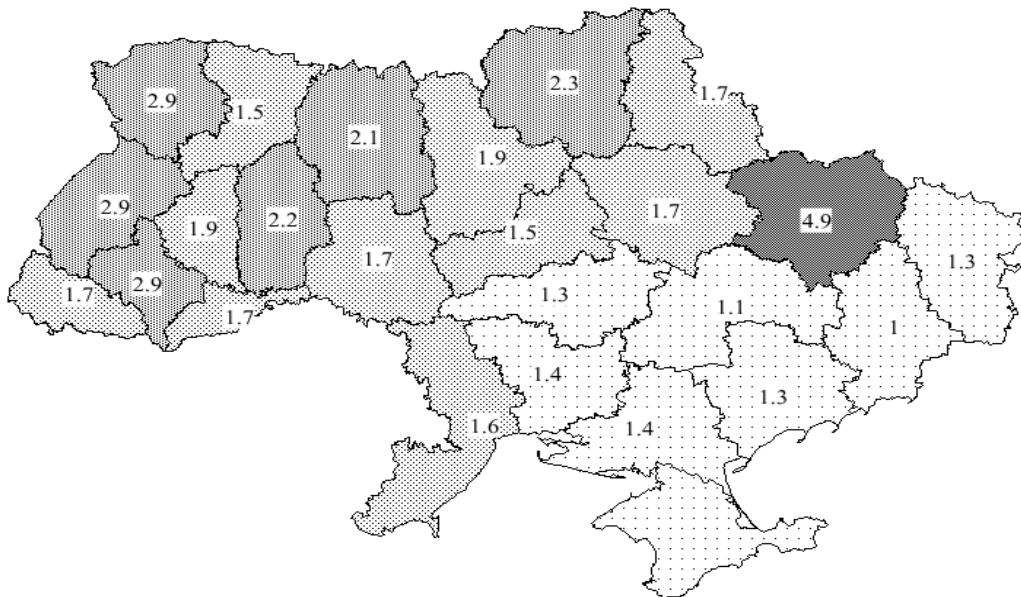

Рис. 6. Зміна валового збору пшениці у корпоративному секторі в регіональному вимірі, 2016 р. до 2010 р.

Джерело: складено автором за матеріалами [12], [13]

Як уже зазначалось, вирощування соняшнику набуло популярності навіть у тих областях, де раніше він вирощувався у незначних обсягах або взагалі не вирощувався. Валовий збір цієї культури істотно зріс у Львівській, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській та інших областях. В центральних та східних областях виробництво збільшилось суттєво, зокрема у Житомирській і Чернігівській областях

приріст збору урожаю культури зріс у 7 разів, у Миколаївській, Одеській, Харківській і Сумській областях збір подвоївся (див. рис. 8).

При порівнянні виробництва досліджуваних сільськогосподарських культур за відповідні роки не було жодної області де б приріст валового збору був від'ємним, що безсумнівно свідчить про нарощення аграрного виробництва, ігноруючи агрономічні норми вирощування цих культур.

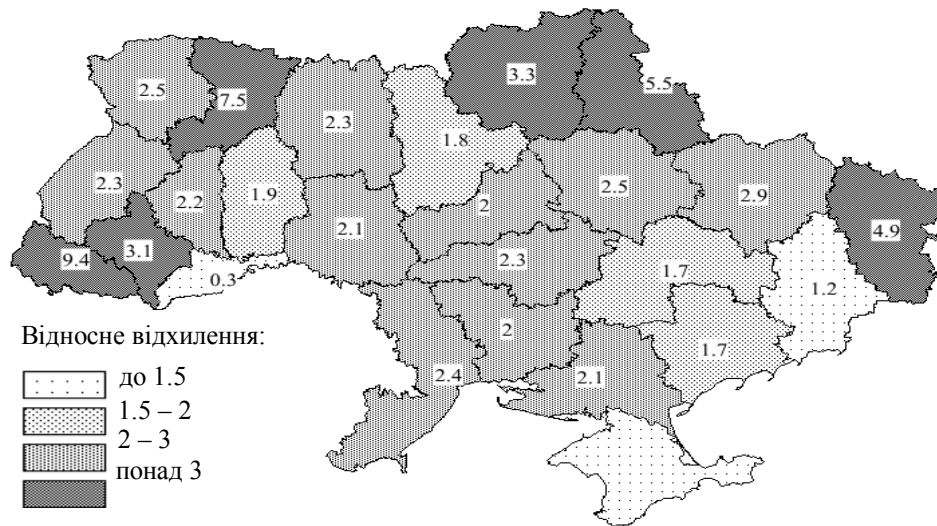

Рис. 7. Зміна валового збору кукурудзи у корпоративному секторі в регіональному вимірі, 2016 р. до 2010 р.

Джерело: складено автором за матеріалами [12], [13]

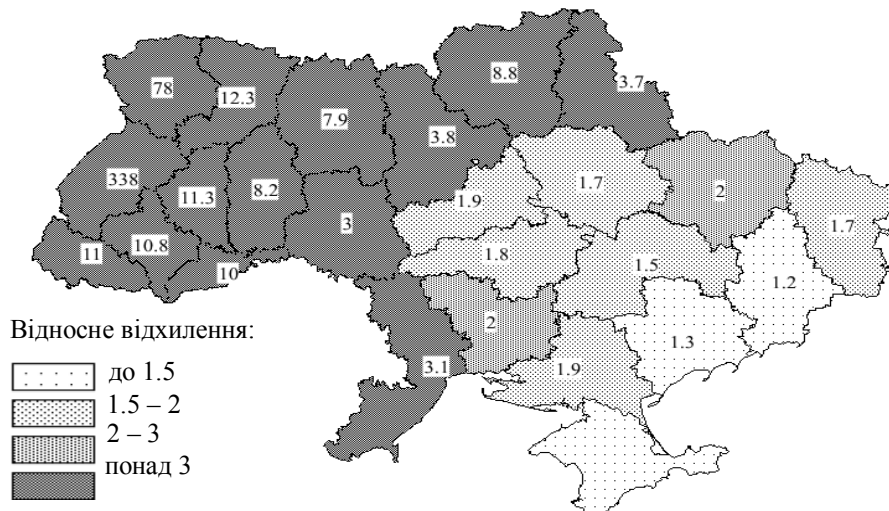

Рис. 8. Зміна валового збору насіння соняшнику у корпоративному секторі в регіональному вимірі, 2016 р. до 2010 р.

Джерело: складено автором за матеріалами [12], [13]

В Україні порівняно із провідними аграрними країнами спостерігається відносно низький рівень врожайності сільськогосподарських культур: врожайність зернових у 2017 р. – 46,1 ц/га, кукурудзи – 66 ц/га, соняшнику – 22,2. Це нижче, ніж у розвинених країнах навіть у зонах з близькими природно-кліматичними умовами.

Динаміка зміни урожайності за останні 5 років на основні сільськогосподарські культури дещо змінюється (див. рис. 9). Урожайність пшениці, ячменю і ріпаку зросла на майже 30%. Урожайність інших культур не показує серйозного зростання. Зокрема, урожайність кукурудзи була однаковою у 2010 і у 2017 роках, урожайність соняшнику у 2013 році перевищувала урожайність 2014-2017 років тощо. Безумовно на рівень урожайності впливає ряд факторів, серед яких

основний вплив чинять погодні умови та якість стану ґрунтів. Незадовільний догляд за ґрунтами, що проявляється у незбалансованому удобренні, практичною відсутності внесення органічних добрив, незначній кількості агромеліоративних робіт лише загострює проблему низької урожайності. Тому, на нашу думку, цей аспект є одним з ключових у контексті ведення сталого аграрного виробництва сільськогосподарськими підприємствами.

Результати наведеного аналізу свідчать, що у вітчизняному сільському господарстві відбувається постійне звуження виробничої спеціалізації з ознаками монокультуризації в усіх регіонах виробництва сільськогосподарської продукції. Це дозволяє сільськогосподарським виробникам отримувати додаткові рентні

прибутки користуючись перевагами промислового виробництва, а саме: використання однотипної техніки, насіння і інших вхідних ресурсів, низька потреба у залученні інвестицій в обробіток ґрунту, оскільки за рахунок багатой природної родючості ґрунтів поки що можливо вирощувати монокультуру тощо. Проте, існує ряд більш серйозних глобальних суспільних наслідків довготривалої нега-

тивної дії, у тому числі для аграрного сектору, зокрема: обмеженість розвитку інших галузей; залежність сільського господарства від кон'юнктури світового ринку; залежність внутрішнього споживання країни від вузькоспеціалізованого продовольчого виробництва та імпорту іноземних товарів; інтенсивне виснаження землі (через відсутність сівозмін та інших чинників).

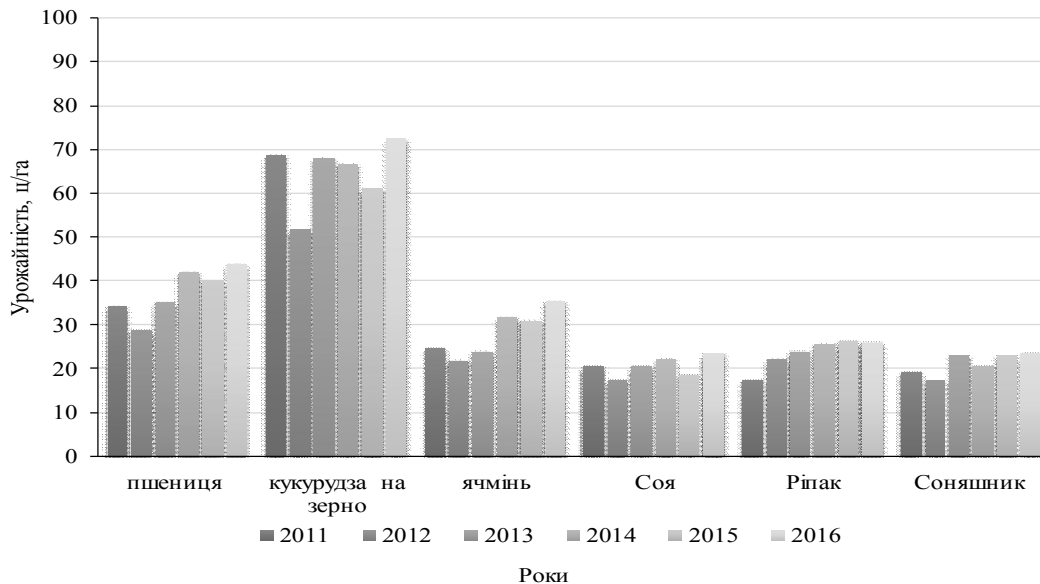

Рис. 9. Динаміка урожайності сільськогосподарських культур у корпоративному секторі, 2011 – 2016 рр.
Джерело: складено автором за матеріалами [12], [13]

Прагнення товаровиробників отримати прибуток у короткостроковій перспективі при ігноруванні принципів сталого господарювання неодмінно призведе до незворотних результатів, що полягають у порушенні екологічного балансу у майбутньому. Для збереження вітчизняного аграрного потенціалу для прийдешніх поколінь у сільськогосподарському виробництві необхідно вести виробничу діяльність у погодженні із науково обґрунтованими агрономічними практиками, зокрема: впроваджувати диверсифіковане виробництво, збалансовану систему внесення добрив, дотримуватись сівозміни, залишати виснажені землі на декілька років під пар тощо. Подібні практики прописані у Спільній аграрній політиці ЄС до 2020 р. і діють в межах програми грінінг [14]. Для отримання доступу до фінансової підтримки, фермери зобов'язані виконати наступні умови: диверсифікація сільськогосподарських культур (для господарств, що мають у користуванні понад 100 га, вимагається вирощування принаймні трьох культур, при цьому частка однієї не повинна перевищувати 75%, а сума двох – не більше 95%); утримання пасовищ; відведення 5% орних земель під пар.

Висновки

В Україні корпоративний сектор є основним користувачем сільськогосподарських угідь і спе-

ціалізується на вирощуванні комерційно привабливих культур. Так, спеціалізація на тривалому вирощуванні лише товарних сільськогосподарських культур, орієнтованих переважно на зовнішні ринки, породжує монокультуризацію у сільському господарстві. Серед таких культур варто виокремити пшеницю, кукурудзу та соняшник, питома вага яких у загальному виробництві продукції рослинництва становить понад 70%, а в регіональному розрізі коливається від 60 до 90%. Така практика порушує соціоекономічні чинники сталого розвитку через неможливість розвивати інші галузі та призводить до інтенсивного виснаження землі (через відсутність сівозмін та інших чинників).

Усталена тенденція до нарощення сільськогосподарських угідь, монокультуризації, надмірного і незбалансованого удобрення повинна бути врегульована найближчим часом. Необхідно перейти до такої системи аграрного виробництва, яка б задовольняла інтереси населення та сприяла вирішенню важливих соціоекономічних проблем, зокрема створення належних умов для ведення сільськогосподарської діяльності малими і середніми товаровиробниками, забезпечення місць прикладання праці для сільського населення, відновлення соціальної інфраструктури у сільській місцевості.

Abstract

In Ukraine, there is actual problem of destructive agricultural production impact on the sustainable development of agriculture and rural areas. Addressing this problem requires shifting from resource-intensive agricultural production to ecologically safe using of natural resources (land, water, etc.). In order to characterize features of modern agricultural production, the purpose of the article was to substantiate the peculiarities of domestic agricultural production, which will serve as the basis for policy decision making in transition to sustainable agricultural development. During the research, there was paid attention to the role of Ukrainian's agriculture in the global food production. A variety of economic entities activity directions in agriculture was characterized that allowed to make a conclusion – labor-intensive crops are grown individually by households mostly for self-sufficiency, crop production based on the use of agricultural land with highly mechanized equipment concentrated in the corporate sector. Current tendencies in changing the structure of crop area in corporate sector are revealed. Features of basic agricultural crops growing, in particular wheat, corn and sunflower in the regional dimension are considered and concluded that domestic agriculture is characterized by continuous narrowing of production specialization based on monoculture. Such practices violate socioeconomic factors of sustainable development because of inability to develop other industries and lead to land degradation. Corporate producers' aspirations to gain profit in short term perspective with ignoring the principles of sustainable development will necessarily lead to irreversible results lying in violation of the ecological balance in the future.

Based on a brief overview of regulative measures of farmers' economic activities within the framework of the Common Agricultural Policy of the EU there was proposed to implement such practices in domestic agriculture, in particular: diversification of agricultural crops, balancing fertilizer system, leaving deprived farmland for fallow.

Список літератури:

1. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О.М., д-ра еко. наук Шубравської О.В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2018 – 152 с.
2. Губені Ю.Е. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики / Ю.Е. Губені // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 62-70.
3. Лопатинський Ю. М. Сталій розвиток аграрного сектора національної економіки у контексті євроінтеграції / Ю.М. Лопатинський // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 730 -731. – С. 17-20.
4. Попова О.Л. Сталій розвиток агросфери: політика і механізми / О.Л. Попова. – К.: Ін-т екон. та прогнозування НАН України, 2009. – 352 с.
5. Малік М.Й., Хвесик М.А. Сталій розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та екологічнобезпечного агропромислового виробництва / М.Й. Малік, М.А. Хвесик // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 3-12.
6. Хвесик М.А. Сталій розвиток в умовах глобальних викликів і загроз / М.А. Хвесик // Економіка природокористування і охорони довкілля. – 2012. – С. 5-21.
7. Сільське господарство України за 2016 рік: стат. щорічник. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 246 с.
8. Food and Agricultural Organization (FAO). Food and agricultural data. – Режим доступу: http://www.fao.org/faostat/en/#rankings/countries_by_commodity.
9. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році. Стат. збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2018. – 222 с.
10. Рослинництво України за 2017 рік. Стат. збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2018. – 222 с.
11. Посівні площі під урожай 2017 року. Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2018. – 49 с.
12. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду у 2016 році. Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 186 с.
13. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2011 рік. Статистичний бюлетень. – К.: Державний комітет статистики України, 2012. – 136 с.
14. Louhichi K., Ciaian P., Espinosa M., Perni A., Paloma S. G. Economic impacts of CAP greening: application of an EU-wide individual farm model for CAP analysis (IFM-CAP) / K. Louhichi, P. Ciaian, M. Espinosa, A. Perni, S. y Paloma. // European Review of Agricultural Economics. – 2018. – Vol. 45. – № 2. – P. 205-238.

References:

1. Borodina, O.M., & Shubravskaya, O.V. (2018). Agricultural and rural development towards growth and renovation of Ukrainian economy: Scientific Report. Kyiv: DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy" [in Ukrainian].
2. Hubeni, Yu. (2007). The development of rural areas: some aspects of European theory and practice. *Ekonomika Ukrainy*, 4, 62-70 [in Ukrainian].
3. Lopatynskiy, Yu.M. (2015). Sustainable development of the agrarian sector of the national economy in the context of Eurointegration. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats*, 730-731, 17-20 [in Ukrainian].
4. Popova, O. L. (2009). Sustainable development of agrosphere: policy and mechanisms. Kyiv: In-t ekon. ta prohnozuvannia NAN Ukrainy [in Ukrainian].
5. Malik, M.I., & Khvesyk, M.A. (2010). Sustainable development of rural areas on the basis of regional nature management and ecologically safe agro-industrial production. *Ekonomika APK*, 5, 3-12 [in Ukrainian].
6. Khvesyk, M.A. (2012). Sustainable development under the global challenges and threats. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia*, 5-21 [in Ukrainian].
7. Agriculture of Ukraine in 2016. Statistical Yearbook. (2017). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
8. Food and Agricultural Organization (FAO). Food and agricultural data. Retrieved from: http://www.fao.org/faostat/en/#rankings/countries_by_commodity [in English].
9. Foreign trade in goods and services in Ukraine, 2017. Statistical Yearbook. (2018). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
10. Crop production in Ukraine, 2017. Statistical Yearbook. (2018). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
11. Sown area under the crop in 2017. Statistical bulletin. (2018). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
12. Areas, gross collections and yields of crops, fruits, berries and grapes in 2016. Statistical bulletin. (2017). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
13. Harvesting of crops, fruits, berries and grapes in the regions of Ukraine for 2011. Statistical bulletin. (2012). Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
14. Louhichi K., Ciaian P., Espinosa M., Perni A., Paloma S.G. (2018). Economic impacts of CAP greening: application of an EU-wide individual farm model for CAP analysis (IFM-CAP). *European Review of Agricultural Economics*, 45 (2), 205-238 [in English].

Посилання на статтю:

Фраєр О. В. Підгалузеві та регіональні особливості розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні / О. В. Фраєр // *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. – 2018. – № 5 (39). – С. 97-106. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No5/97.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.2605363.

Reference a Journal Article:

Fraier O. V. Sub-sectoral and regional peculiarities of agricultural production development in Ukraine / O. V. Fraier // *Economics: time realities. Scientific journal*. – 2018. – № 5 (39). – P. 97-106. – Retrieved from <https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No5/97.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.2605363.

